

VJEKOSLAV PARAĆ

1904 - 1986

1989

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA — SVEZAK 46

VJEKOSLAV PARAĆ

1904 – 1986

ZAGREB, 1989.

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA — SVEZAK 46

Uredio
Dr. VINKO ZLAMALIK

RAZRED ZA LIKOVNE UMJETNOSTI

S P O M E N I C A

posvećena preminulom Vjekoslavu Paraću, redovnom članu
Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu

KOMEMORACIJA

Vjekoslavu Paraću

redovnom članu Jugoslavenske akademije
znanosti i umjetnosti
održana 29. listopada 1987. u palači
Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

Govor akademika *Krune Prijatelja*, redovnog člana JAZU

Dr. Vinko Zlamalik, član suradnik JAZU: Vjekoslavu Paraću — in memoriam

VJEKOSLAV PARAĆ

(1904—1986)

Rođen je u Solinu 2. veljače 1904. Djetinjstvo je proveo u Solinu i Kaštel-Gomilici, ranu mladost u Splitu, gdje je maturirao na realci, a 1922. primljen je na Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu. Profesori u crtačkim klasama bili su mu T. Krizman, M. Vanka i J. Kljaković, a u slikarskoj (specijalki) profesor Ljubo Babić. Godine 1926. diplomirao je, a nakon prve samostalne izložbe, na prijedlog profesorskog vijeća Akademije, dobio je francusku stipendiju, pa nastavlja studij u Parizu 1929—1931. godine. Pohađa muzeje i galerije, studira i kopira stare majstore u Louvreu, sluša predavanja na Sorboni. Polazi i privatnu Akademiju kod slikara O. Friesza, a zatim kod A. Lhottea. Godine 1935. putuje Italijom, zadržavši se dulje u Rimu na Akademiji, gdje kod prof. F. Ferrazzia uči freskno slikarstvo.

Godine 1940. nastupio je u službu nastavnika na srednjoj tehničkoj školi u Splitu, za vrijeme okupacije pristupa NOP-u, otklanja sudjelovanje na fašističkoj »*Mostra d'arte*«, izlaže na ilegalnoj izložbi, odlazi u partizane. Kao referent pri Oblasnom NOO Dalmacije poslan je u Italiju da povрати evakuirane umjetnine hvarskog samostana. Nakon oslobođenja bio je direktor Galerije umjetnina u Splitu, a od godine 1950. do 1972. djeluje kao profesor na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu.

Prvu samostalnu izložbu priređuje u Zagrebu i Splitu godine 1929, zatim u Zagrebu 1931, te 1934. i 1936. u Splitu. Moderna galerija Jugoslavenske akademije u Zagrebu priređuje god. 1960. njegovu sažetu retrospektivu. Godine 1969. postavlja samostalnu izložbu u Zadru pod naslovom »*Naše more*«, a godine 1978. veliku izložbu retrospektivnog karaktera (više od stotinu radova) sa sadržajem »*Naše more*«.

Svojim radovima Vjekoslav Parać sudjeluje na izložbi »*Salon d'art français independant*« 1931. u Parizu, a godine 1935. na jugoslavenskim reprezentativnim izložbama u Amsterdamu, Saarbrückenu i Bruxellesu. U zemlji izlaže na mnogim skupnim izložbama: »Cvijeta Zuzorić« u Beogradu, na izložbama zagrebačkih umjetnika, na velikoj izložbi »*Pola vijeka hrvatske umjetnosti*« 1939. u Zagrebu, te na izložbi hrvatskih umjetnika u Splitu god. 1940. Koncem rata i po njegovom završetku sudjeluje s većim brojem radova na izložbama umjetnika partizana, na izložbi Dalmatinskog festivala, na izložbi slavenske grafike u

Pragu. Zastupan je na velikoj izložbi »Umjetnost XIX. i XX. stoljeća naroda Jugoslavije« (u Moskvi, Lenjingradu i Warszawi) 1946—1948. Od osnivanja ULUH-a sudjeluje na mnogim izložbama toga Udruženja, te na saveznim izložbama u Dubrovniku i Ljubljani. Zastupan je na izložbi »Akwarel XIX. i XX. stoljeća u Hrvatskoj«, na izložbi »Pola vijeka jugoslavenskog slikarstva«, na izložbi »Nagrađeni umjetnici« u Zagrebu. Godine 1977. sudjeluje na reprezentativnoj izložbi »Malerei von Mitgliedern der jugoslawischen Akademien« u Berlinu, a godine 1979. prigodom Mediteranskih igara na izložbi »Dalmatinski motivi« u Galeriji umjetnina u Splitu.

Značajniji radovi Vjekoslava Paraća nalaze se u Modernoj galeriji Jugoslavenske akademije, Galeriji suvremene umjetnosti, u zbirci Sveučilišne biblioteke, u Muzeju narodne revolucije, Kabinetu grafike Akademije u Zagrebu, te u Pomorskom muzeju Akademije u Splitu, Galeriji umjetnina i Vojnopomorskom muzeju u Splitu, Narodnom muzeju u Beogradu, u zbirci Predsjednika Republike na Brijunima, u Modernoj galeriji u Rijeci.

Godine 1955. dobio je nagradu »Vjesnika u srijedu« za sliku »Ručak pod maslinom«. Deset godina kasnije dodijeljena mu je nagrada grada Zagreba za radove u mapi »Grafika otoka Visa«. Godine 1961. odlikovan je ordenom rada sa zlatnim vijencem, a godine 1976. dodijeljena mu je Nagrada »Vladimir Nazor« za životno djelo.

Slikarski opus Vjekoslava Paraća rastao je prirodno iz svakidašnjice rodnog kraja. Dojmovi iz djetinjstva provedenog u Solinskom polju, među razvalinama antičkih i starohrvatskih spomenika, odlučno su utjecali na oblikovanje umjetnikove ličnosti. Nakon studija u Zagrebu (»Autoportret«, »Proljeće«), boravak i studij u Parizu raspleo je tonsku gamu u tkanju svijetlih boja i pridružio temama ribara i težaka žustre dojmove s pariških ulica i kavana (»Kafana Coupole«). Impresionistička nijansiranost i postimpresionistički kolorizam njegovih pariških radova zrače i u onima koji su nastali neposredno nakon povratka u domovinu (»Pazar u Solinu«, »Mjekarice«, »Cipal na tanjuru«). Boravak u rodnom kraju i životni tok u tom razdoblju mijenjaju blještavu paletu i slikar reducira kolorističku gamu (»Mjekarice« u zimskom pejzažu). U radovima te faze figure se određene ocrtavaju u pejzažu međusobno raščlanjenih planova. Logički rasporet tih slikarevih sklonosti ostvaren je u monumentalnom slikarstvu fresaka u Klisu i Solinu te u kompozicijama koje tada radi (paneau slika u Zadru).

U Paraćevu slikarstvu, bez obzira na razvojne faze, uvijek je okosnica realizam, onaj likovno usklađeni, kompozicijsko odmjereni realizam mediteranskog duhovnog kruga. U Paraćevim slikama forma se oblikuje kroz valeur i nijansiranost boje i jedna poetska slikarska atmosfera obavlja cjelovitost djela. Sveukupnim svojim slikarskim radom Vjekoslav Parać daje vrlo značajan prinos hrvatskoj likovnoj umjetnosti. Osobito je za nas vrijedan onaj dio opusa u kojem je zahvatio i na vlastiti slikarski način obradio sadržaje iz rodnog kraja. Uglavnom to su kompozicije (skupine figura u ambijentu ili pejzažu). Motiv je općenit i u svom vremenskom trajanju došao je gotovo nepromijenjen do naših dana. U tim Paraćevim slikama čvrstog inapasta i određenog ritma crteža homogeno

djeluju ekspresivnost oblika i čulnost boje (*»Povratak s polja«*, *»Na brodu«*, *»Ručak pod maslinom«*, *»Ruševina amfiteatra«*, *»Stare uljanice«*, *»Pred zidom dvora«*). Isto tako značajan je zahvat u historijske sižaje: freske u crkvi u Klisu — uz religiozne sadržaje redaju se kompozicije iz povijesti Klisa. U velikoj tresko-slici *»Karavana na Kozjaku«*, u dvorani poduzeća *»Dalmacija-cement«* u Solinu, motiv iz NOB-a transponiran je u monumentalno-historijsku sliku. Paraćev ciklus *»Naše more«* nastajao je povremeno kroz više godina. U stilu monumentalnih kompozicija obrađeni su najznačajniji sadržaji iz naše pomorske povijesti. U većem dijelu tih radova historijski sadržaj iz davnine, slikarski obavljen u legendu, pretvara se u simbol i mit (*»Domagoj«*, *»Doba kralja Tomislava«*, *»Svečana jedra«*, *»Galioti«*, *»Libertas«*).

Složenije i veće zadatke Vjekoslava Paraća prati velik broj studija, crteža i akvarela. Među tim radovima ima i onih koji prelaze dokumentarno studijsko obilježje te produžuju onaj niz neposredno zahvaćenih bilježaka iz rodnog kraja, prozračnih i svježih akvarela iz Pariza i talijanskih gradova, te onih naglih, sugestivnih crteža, dramatski rečenih dojmova iz NOB-a.

Dalmatinski motivi, pejzaži i marine koji sada nastaju (*»Na ulazu u selo«*, *»Lukovi amfiteatra«*, ciklus crteža *»Stari Solin i Vranjic«*, *»Brod iz Kaštel-Gomilice«*, *»Pred Splitom«* itd.) zapravo su kontinuirani nastavak njegovih slikarskih zahvata u te sadržaje.

Slikarski je opus Vjekoslava Paraća u svim fazama u pravom smislu dorečeno umjetničko djelo. Kako je poznato, njegova je glavna slikarska preokupacija već od početka rodni kraj i ljudi toga kraja, koje je duboko ljudski osjetio i umjetnički izrazio. Dijapazon njegovog slikarstva velikog je raspona: od lirike finih crteža i prozračnih akvarela, nastalih u dahu trenutka, bogatog uljanog slikarstva do epskog melosa velikih zidnih površina njegovih fresaka. Paraćev slikarski opus rastao je organski, prirodno, bez forsiranih zaokreta, a emotivna sadržajnost njegovih djela emanira kao odraz i izraz jedne osebujne i određene umjetničke ličnosti.

Svi značajniji radovi slikarskog opusa Vjekoslava Paraća, bili oni većeg zahvata, ili oni manji, nose uvijek biljeg umjetnikove ličnosti, izraz su toplog ljudskog osjećaja i stava prema životu u spoznaji da je čovjek u svom djelovanju i stremljenju neodvojivi dio naroda i duhovne tradicije zemlje iz koje je izrastao.

VJEKOSLAVU PARAĆU — IN MEMORIAM

Sjećajući se sa sjetom i poštovanjem uvaženog redovnog člana Razreda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Vjekoslava Paraća, koji nas je nenadano napustio prije nešto više od godine dana ni danas se još ne možemo pomiriti s činjenicom da ga nema među nama. I ne samo to: u našim najintimnijim razmišljanjima javlja se i grižnja savjesti pred pitanjem jesmo li mu za života iskazali zasluženno poštovanje i pažnju, i da li smo kao povjesničari umjetnosti i kritičari znali valorizirati i afirmirati njegovo životno djelo kako zaslužuje. Blag i nenametljiv po prirodi, Vjekoslav Parać nije za života ulagao mnogo truda i brige da nametne svoju umjetnost i svoju ličnost društvu i javnosti. Prepustio je tu brigu i dužnost pozvanima. Ostao je tako bez zagovornika, bez angažirane kritike i osvrta koje bi sam potakao i na njima ustrajao. Ali unatoč tome, pravi su ga poznavaoци umjetnosti otkrivali u osebujnim vrijednostima njegova stila i izraza i poštovali njegovu nadarenost i nenametljivost. Sjenke zaborava padale su u podužim razdobljima na prave vrijednosti njegova stvaralaštva, ali ipak je bio prisutan na mnogobrojnim izložbama i konačno se ostvarilo davno proročanstvo Slavka Batušića, koji je godine 1929. pisao: *»Parać je apsolutni talenat, on ima budućnost, on će jednom kod nas ne samo nešto nego mnogo značiti«*. Dvije godine prije smrti, u travnju 1984, njegova je studiozno pripremljena retrospektivna izložba podastrla pred nas, kao za oproštaj, cjelovit prikaz njegova interesantnog opusa, koji je za stariju, a posebno za mladu generaciju značio pravo otkriće i veliki doživljaj. Otkrio nam se umjetnik za kojeg, možda kao ni za jednog od njegovih suvremenika, vrijedi lucidno određenje Hippolytea Tainea o bitnim faktorima što uvjetuju postanak djela a to su: rasa (rekao bih blaže osobna priroda, mentalitet i unutrašnja nagnuća odnjevovana zavičajnom sredinom), zatim milieu (tj. sredina fizička, politička i društvena), i, kao treće, momenat (vrijeme sa svim nasljeđima prošlosti kao i »moralnom temperaturom« epohe i društva u kojem umjetnik živi). U simplificiranoj i suženoj interpretaciji tih filozofskih postulata, studirajući opus Vjekoslava Paraća na spomenutoj retrospektivi, jasno smo uočili da su osnovne karakteristike slikarske fizionomije u velikoj mjeri uvjetovane krajem i okolinom gdje je slikar rođen i odrastao. Solinsko polje, bogato osunčano ili ispirano kišom, u svježini bure ili vlazi jugovine, jedan je od glavnih motiva u opusu Vjekoslava Paraća.

No osim tog vanjskog, vizualnog motiva, postoji još jedan dublji, snažniji, nevidljiv ali uvijek prisutan, i koji tvori, tako reći, osnovu umjetnikova djela. Ager Salontanus, bogat ostacima iz rimske i starohrvatske povijesti, još danas živi osebujnim ugođajima starine. Tako su prve slikareve likovne spoznaje vezane uz izraziti realizam antičke tradicije, te će ga ona, uz prirođenu poetičnost i meditativnost, usmjeriti k figurativnom slikarstvu prožetom metaforičnošću i suptilnim simbolskim porukama. Slikao je Parać pejzaže zavičaja, slikao je ljude i životinje u njemu, slikao je povijesne teme a modeli su mu bili njegovi zemljaci, slikao je mrtve prirode koje su mirisale morskom svježinom ili dahom rodnih konoba, ali je stvarao i neobične aranžmane s interpoliranim antičkim ili starohrvatskim spolijima prožene humaniziranim simbolično-metaforičnim smislom. Iz tog začaranog kruga uže domovine nije se nikad odvajao. Za tu je ikoniku izgradio oblikovna sredstva i kolorističke skladove koje mu je podario zavičaj. Stoga cjelovit opus umjetnikov tog žanra iskazuje neke specifičnosti koje bi se mogle sažeti u slijedeće elemente: čvrstina oblika i vjernost trodimenzionalnoj formi, sitost i tonska pomirenost kolorita u kojem dominiraju smeđe, maslinasto-zelene i boje crvenice, popraćene profinjenim tkivom svježeg okera, a sve uroanjeno u bistro plavetnilo neba, poetičnost i stroga logika u izboru kadra slike i interpretaciji, ali i izvjesni intelektualizam. Unatoč sirovosti prvog dojma ta su djela puna fine opservacije a paleta rijetko odstupa od osebujnosti lokalnog kolorita. Paraćeva umjetnost, vezana za zemlju i čovjeka, iznikla je i živi na podlozi mediteranske duhovne tradicije, ali osnovni su nosilac njegova izraza instinkt i osjećaj. Oslonjen na vrijednosti prošlosti majstor je u svoja djela unosio izvornost pikturalne interpretacije, produbljenu humanizaciju objektivne realnosti, dok su mu tematika i ikonografija sasvim originalne i lične, gotovo jedinstvene i jednokratne u suvremenom hrvatskom slikarstvu. Bez obzira na to da li je slikao pejzaž rodnog kraja, mrtve prirode ili karakteristično življenje solinskih i dinarskih seljaka, te ribara i mljekarica, krajnji je rezultat bila sinteza prošlog i suvremenog, realnog i imaginarnog, misaono otkrivenog i poetski transponiranog. I u slikarsko-tehnološkom postupku nalazimo sličan paralelizam u prepletanju zrnaste fature s prozračnim lazurama. Integracijom svih tih elemenata na slikama kao što su npr. kompozicije: »U Solinskom polju«, »Mljekarice«, »Ručak pod maslinom«, »Ribari u zaljevu«, »U vrime jamatve«, »Pred zidom dvora«, »Povratak s polja«, uz brojne druge, slikar je stvorio najcjelovitiji i najautentičniji povijesni i recentni »portret« svojega užeg zavičaja. Očito je da umjetnik nije bilježio momentane doživljaje ili slučajne konstelacije oblika i boja, već je fiksirao pune oblike, karakteristične geste pa i folklorne osebujnosti. Njegove su slike u pravom smislu riječi kompozicije — ostvarenja građena s određenom idejom, s patrijarhalnim ugođajem i zavičajnom atmosferom. Upravo u njima prepoznajemo pravog i istinskog Vjekoslava Paraća kao umjetnika, otkrivamo njegove doživljajne svjetove i vizije što su se rađale pred njegovim duhovnim očima u časovima inspiracije i intimnih meditacija.

Put od te poetizirane realnosti zavičaja logično je vodio u svjetove imaginirane prošlosti tog dijela naše domovine, do kolijevke hrvatske prošlosti, kako

je to lijepo rekao pokojni dr. Ljubo Karaman u naslovu svoje povijesti o staro-hrvatskoj umjetničkoj baštini. Tako je nastao vrlo interesantan ciklus velikih dekorativnih slika s povijesnim prikazima. Da bismo shvatili njihov karakter i zamišljenu poruku umjetnika, najbolje je da čujemo naslove: »*Splitska luka u 17. stoljeću*«, »*Bitka kod Lepanta*«, »*Bitka kod Makarske*«, »*Libertas*«, »*Uskoci*«, »*Galijoti*«, »*Dubrovnik — Pomorstvo, Kultura*«, »*Venientes Sclavi cum multitudinē navium*«, »*Brodovlje Petra Krešimira IV*«, »*Domagoj*« i druge. Kritika je ležerno označila ciklus »literarnim« i nije mu dala visoku ocjenu što se likovnih vrijednosti tiče. Možda je anakronizam slikanje citiranih motiva, ali njihova funkcionalnost u povijesnoj edukaciji i likovnom doživljavanju ipak nisu fenomeni kojima ne bi trebalo pokloniti najveće značenje. Pritom podsjećam da su neki od tih motiva po umjetniku zamišljeni kao predlošci za tapiserije, pa je u tom svjetlu njihovo značenje izuzetno vrijedno. Trebalo bi samo naći mogućnosti i sredstva da se plemenite ideje Vjekoslava Paraća pretvore u djelo, u definitivne realizacije u plemenitom materijalu vune, pa bi naša dekorativna i, uvjetno rečeno, primijenjena umjetnost, dobila djela od posebne likovne funkcionalnosti i istinskog likovnog doživljaja. Kompozicijske zamisli bogate su detaljima, nabijene sadržajem. Pomislimo li uz to na taj vid oplemenjivanja naših poslovnih i reprezentativnih prostorija širom zemlje, onda nam mora biti jasno veliko značenje tog velebnog slikarskog pothvata rodoljuba Vjekoslava Paraća. Taj je pothvat, također, logičan nastavak njegova monumentalnog fresknog slikarstva u kliškoj crkvi — jedinstvenim djelom te vrste kod nas u četvrtom desetljeću, te velike dekorativne freske izvedene u poslovnim prostorijama »Dalmacija-cementa« u Splitu.

Parać je, međutim, okrunio svoj opus i djelima izrazitog modernizma, bio je u toku recentnih zbivanja na planu tipičnih likovnih idionija u trećem i četvrtom desetljeću, pa je i likovna kritika, onovremena a i kasnija, unatoč »pluralizmu rukopisa«, koji u ovom korištenju kod mene nema negativan predznak, znala pravilno valorizirati taj dio mladenačkog opusa Vjekoslava Paraća, naročito one segmente nastale za pariškog boravka ili neposredno poslije njega. Danas kad umjetnika više nema među nama, analiza i tog dijela njegova djela, bogatog i kompleksnog, uvjerava nas da je svoje likovne vizije gradio staloženo, diskretno i uporno, ali uz to i ne dozvoljavajući da ga zbune i pokolebaju određena pomodna strujanja. Rast njegova stvaralaštva otkrivamo kao tiho, spontano zrenje u okviru ličnih sklonosti i osebnih afiniteta jednog izrazitog slikarskog talenta. Pariške i druge zbirke kao i umjetnička djela u gradovima Italije bile su za Paraća riznica u kojoj je sustavnom selekcijom asilimirao likovna iskustva najvećih talenata prošlosti. U prvoj fazi intonacija Paraćevih slika je smirena i zagasita, no nakon boravka u Parizu kromatizam postaje bogatiji i zvučniji. Impresionističke i postimpresionističke pouke umjetnik je znao transponirati u svoj vlastiti izraz. Prisjetimo se samo nekoliko antologijskih slika Vjekoslava Paraća iz početka četvrtog desetljeća, kao npr. »*Cvijet bajame*«, »*Pazar u Solinu*«, »*Dalmatinski ljetni pejzaž*« ili »*Cipal na tanjuru*«.

Komemorirajući godišnjicu smrti poštovanog profesora, akademika i prijatelja, neka nas podsjetite na njegovo značenje i ulogu u društvenom i javnom životu brojne funkcije koje je obavljao, posebno u vremenu nakon drugog svjetskog rata, te priznanja koja je primio. Bio je sudionik narodnooslobodilačkog rata, naravno, i u zadnjim mjesecima toga vremena obavljao dužnost »referenta za umjetnost i spomenike« pri Oblasnom narodno oslobodilačkom odboru za Dalmaciju. U prvo je poratno doba (od 1945. do 1950) obnašao dužnost direktora splitske Galerije umjetnina i predsjednika Podružnice ULUH-a za Dalmaciju. Od 1950. do 1972. godine izvanredni je i redovni profesor Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Predavao je, kraće vrijeme, i na Akademiji za kazališnu umjetnost. Priznanje mu je odano nagradama i ordenima. Biran je za izvanrednog a zatim redovnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Sudjelovao je na najznačajnijim i najreprezentativnijim izložbama u zemlji i inozemstvu i još za života počašćen je s dvije, premda relativno skromne, monografije. Pred članovima Razreda za likovne umjetnosti JAZU sada se, nesumnjivo, postavlja kao najvažniji zadatak da ovaj zaslužni, vrijedni, skromni i plemeniti slikar dobije odgovarajuću monografiju. Time bi bio iskupljen veliki dug izvjesnog zaborava (u određenim periodima, naročito u vremenu avangardnih strujanja) njegova umjetničkog značenja, a ono će se pokazati neuporedivo većim nego što to otkrivaju poznati nam kritički osvrti poslijeratnog vremena. Neka je slava i trajno poštovanje Vjekoslavu Paraću.

SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA

VJEKOSLAV PARAĆ

(1904—1986)

IZDAVAC

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZA IZDAVAČA

HRVOJE POŽAR

TEHNIČKI UREDNIK

ŽELJKO ZLATIĆ

LEKTOR

PETAR ŠIMUNOVIĆ

KOREKTOR

ŽELJKO ZLATIĆ

STROJOSLAGAR

ADOLF PAVLIĆ

METEUR

BORIS UVODIĆ

TISKANJE DOVRŠENO U SIJEČNJU 1989

NAKLADA 400 PRIMJERAKA

TISAK

»MLADOST«, OOUR Tiskara, Zagreb, Gundulićeva 24

